

Načrtno (znanstveno) uravnavanje družbene proizvodnje

(Nadaljevanje)

Družbeno (znanstveno) uravnavanje družbene proizvodnje dobiva značaj novega gospodarskega zakona proizvodnje, zakona, ki ustreza nastajajoči (komunistični) družbeni ureditvi. Pojavlja se kot višja oblika zakona gospodarnosti družbenega dela. Ta novi gospodarski zakon se poraja neposredno kot nasprotje — in način odprave — kapitalističnih gospodarskih zakonitosti zato, ker sama narava sodobnih proizvodnih sil terja:

a) da se zavestno in na znanstveni osnovi poganja in regulira vsestransko povezani proizvodni mehanizem — ne po (absolutističnem) gospodovanju profita in anarhije, temveč v skladu z družbenimi potrebami;

b) da se na znanstveni osnovi uravnava izmenjava snovi med naravo in družbo.

Vzemimo tako materijo, kakršna je na primer voda. Njen pomen je danes v marsičem drugačnejši. Ta ni preprosto ena izmed najnih potrebščin vseh bitij. Postala je važna surovina ali pomožna materija proizvodnje, prvina, po kateri je povpraševanje v velikih količinah — in raznih kakovosti — za potrebe industrije in čedalje številnejših mest. V New Yorku ne zadostujejo na primer niti cele velike reke. Problem nastaja tudi v zvezi z izkoriščanjem rudnega bogastva in gozdov. Roparsko in neracionalno gospodarjenje kapitala, tratenje najkakovostnejših rud, do katerih je mogoče priti, neusmiljena sečnja gozdov, zapravljanje in stihija — to postaja danes nedopustno.

Potrebe družbe po raznih naravnih materijah sploh so silno narasle. Moderna industrija predeluje izredno velike količine naravnega bogastva. Nekatere materije pa v naravi niso neizčrpni. To pomeni, da mora družba v prihodnje z njimi racionalno gospodariti, ne glede na to, da bo porast proizvodnih sil širil krog materij, ki pridejo v poštev za predelavo v uporabne dobrine. Vse to nujno terja, da se načrtno, na znanstveni osnovi, racionalno in v družbenem obsegu ureja promet materije z naravo.

c) Končno je postalo nujno, da se racionalno in neposredno vzpostavi zveza med proizvodnjo in potrošnjo — ne po ovinkih, po zakonu profita, kakor je to delal kapitalizem. Moderne proizvodne sile ne morejo več ne v celoti ne v posameznih gospodarskih vejah pogojevati svoje funkcioniranje z razpoloženji kapitalista, to je profita. Izredno velika sodobna proizvodnja, vsestranska tehnična in gospodarska povezanost v gospodarstvu, terja, da se proizvaja ne po stihiji zakona povprečnega profita, temveč po družbenem planu, ki vzpostavlja neposredno zvezo med proizvodnjo in družbenimi potrebami. To je nujen pogoj tako za racionalno funkcioniranje proizvodnih sil kakor tudi za njihov nadaljnji razvoj.

Torej: moderne proizvodne sile neogibno terjajo na eni strani načrtno in na znanosti zasnovano uravnavanje izmenjave materije z naravo, a po drugi strani — načrtno, na znanosti zasnovano zvezo med proizvodnjo in potrebami družbe. Odtod tudi nujnost temeljitega družbenega prevrata, odprave kapitalistične last-

nine in vsega njenega mehanizma — zakona profita in anarhije v proizvodnji — a namesto njih vzpostavitev komunistične družbe, ki načrtno (znanstveno) ureja svoje odnose v proizvodnji, to je, to samo družbeno proizvodnjo v skladu s pogoji, ki jih postavlja razvoj proizvodnih sil in družbene potrebe.

Asociacija neposrednih proizvajalcev in načrtna proizvodnja zaradi zadovoljitve družbenih potreb se porajata v prehodnem razdobju kot izmena za kapitalizem.

2. Načrtno gospodarjenje v zgodovini

Primitivne skupnosti na pragu človeške kulture so opravljale proizvodnjo zaradi naravne nujnosti po samoniklem načrtu in so regulirale trošenje svojega dela. Zgodovinsko se je delo pojavilo kot neposredno skupno in načrtno. To je prvotna oblika zakona gospodarnosti z družbenim delom.

Njegova naslednja zgodovinska oblika je vrednostni zakon. Njegova nadaljnja preobrazba v kapitalizmu je zakon povprečnega profita. Toda v teh razmerah ne izginje niti plan. Kljub temu se razvija, čeprav v družbenem merilu ne prevladuje. Na velikem posestvu lastnika sužnjev in fevdalca, a še brezprimerno bolj v velikem kapitalističnem podjetju gospoduje načrtna delovna organizacija. Plan se razvija v okviru učinkovanja vrednostnega zakona, kateremu je podrejen. Se celo več, kolikor bolj se razvija načrtna kapitalistična proizvodnja v samem podjetju, s toliko več avtoritete in premoči vzpostavlja zakon povprečnega profita notranje odnose v samem kapitalističnem gospodarstvu, čeprav čedalje bolj v navzkrižju s številnimi ovirami.

Na najvišjem stanju kapitalizma dobi načrtno gospodarstvo velik obseg znotraj kapitalističnih monopolov. Tu se že odrinja in zanikuje urejevalna vloga profita, čeprav še vedno prevladuje kot splošni stihijski urejevalec skupne proizvodnje.

Nepremostljivo nasprotje med proizvodnimi silami in kapitalistično obliko gospodarjenja pa doseže tu vrhunec. Razvija se kriza kapitalističnega načina proizvodnje, to je nujnost, da se ta način odpravi. Proizvajalnim silam ustreza načrtno upravljanje na temelju neposredne pobude delovnih množic v urejanju družbene proizvodnje.

Načrtno socialistično gospodarstvo se pojavlja kot zgodovinska nujnost. Kolikor izostane socialistični družbeni prevrat, tedaj se neogibnost načrtnega upravljanja proizvodnje razvija v obliki birokratske pobude državnega kapitalizma. To pa ne rešuje protislovij kapitalizma. Čeprav jih do neke mere odлага, vendar za ceno njihovega nadaljnega poglobljanja.

Plan je nujna prvina funkcioniranja socialističnega gospodarstva. V prehodnem razdobju med kapitalizmom in dograjenim socializmom ne more vrednostni zakon izginiti preko noči. Ostaja nujen v funkciji, da sili socialistične proizvajalce k čim večjemu varčevanju pri delu; za določeno razdobje je sredstvo razvijanja pobude delovnih ljudi, da opred-

metijo svoje delo na najracionalnejši način in v produkte, ki po kakovosti in izbiri najbolj ustrezajo družbenim potrebam. Vrednostni zakon služi kot sredstvo za pospeševanje proizvodnih sil, vendar podrejeno pogojem graditve socializma.

Proizvajalci se v prehodnem razdobju medsebojno povezujejo prek tržišča, torej na osnovi vrednostnega zakona v vsakdanjem dogajanju.

Temeljne vloge urejevanja gospodarstva — razdelitve skupnega dela in splošno smer gospodarskega razvoja — pa nima vrednostni zakon, temveč socialistični družbeni plan. Vrednostni zakon konkretizira to razdelitev preko tržišča in povzroča, da je družbeno najbolj učinkovita, v načelu pa je plan podredil vrednostni zakon in vnaprej določil meje njegove funkcije.

Z družbenim planom se v osnovi določa zveza med proizvodnjo in potrošnjo, a tudi med vejami družbene proizvodnje, torej: tudi tržišče je v temelju vnaprej določeno. To pa ne izključuje velikega pomena tržišča za vrednostni zakon v dejanskem konkretiziranju vseh teh zvez in odnosov socialističnega gospodarstva; pa v neki meri tudi v svojstvu korigiranja samega plana. Človeška zavest in tudi ne plan, kolikor koli je znanstven in zasnovan na objektivnih zakonitostih, ne moreta v naprej računati z vsemi procesi. Nesmiselno je, da bi težila za tem. Zato družba ne more biti, dokler še ni toliko razvila svojih proizvodnih sil, da bi lahko prešla k načelu neposrednega prisvajanja »po potrebah« brez vrednostnega zakona. Vsaka njegova prekomerna dušitev bi bila negativna tako za proizvajalne sile kakor tudi za družbene odnose. Neizogibno bi tirala razvoj k birokratizmu. Čeprav podrejen socialističnemu načrtnemu usmerjanju gospodarstva, ima vrednostni zakon še zelo važno vlogo v prehodnem razdobju graditve socializma. Po ovinkih, s svojim mehanizmom tržišča, konkurence in cen, opravlja zelo važno gospodarsko funkcijo:

a) kot objektivno primoranje, da se pobuda proizvajalcev usmerja k povečevanju delovne storilnosti;

b) kot objektivni popravljaec socialističnega plana razdelitve družbenega dela v smislu objektivnih gospodarskih zakonitosti.

Znanstveno uravnavanje družbene proizvodnje mora upoštevati to »popravljaljsko« vlogo vrednostnega zakona. Težnje, ki jih vrednostni zakon kaže s svojo dinamično tržnih cen, morajo najti svoj odsev tako v splošnem družbenem planu kakor tudi v planih posameznih gospodarskih organizacij. Razvoj socialističnih proizvodnih sil pridobi toliko, kolikor te objektivne težnje vrednostnega zakona spoznamo in jih izrazimo v družbenih gospodarskih planih. Vrednostni zakon je zato bistvena prvina gospodarske funkcije takih organov, kakršni so naši ljudski odbori s skupščino na vodilnem mestu, delavski sveti in zbornice.

Vrednostni zakon ne deluje v dograjenem socializmu. Socialistični družbeni plan uravnava gospodarsko organizacijo družbe ob neposredni naslonitvi na razmerje med proizvodnjo in družbenimi potrebami.

(Nadaljevanje na 20. strani)

3. Planiranje v komunizmu

Značaj in mehanizem planiranja se spreminjata med družbenim preobrazovanjem h komunizmu. Osnovna lastnost komunističnega planiranja je, da ni samo način reprodukcije družbenega bogastva, temveč tudi reprodukcija proizvajalskih odnosov združenih svobodnih proizvajalcev. Nasprotno temu reproducira državno kapitalistično planiranje proizvajalske odnose, katerih osnovni činitelj je država, to je birokracija.

Plansko uravnavanje gospodarstva je v komunizmu objektivni gospodarski zakon. Njegovo vsebino tvori zakon sorazmerne delitve družbenega dela; zakon, ki funkcionira na osnovi dane stopnje produktivnosti strojnega dela.

Zakon sorazmerne razdelitve dela je objektivni zakon, ki velja za vse načine proizvodnje. ... množine proizvodov, ki ustrezajo raznim potrebam terjajo tudi razne količinsko določene množine skupnega družbenega dela. Samo po sebi je razumljivo, da te nujnosti delitve družbenega dela v določenih sorazmerjih ni mogoče odpraviti z neko obliko družbene proizvodnje, temveč da lahko ta spremeni le svojo obliko, v kateri se pojavlja. Naravnih zakonov sploh ni mogoče odpraviti. (Marx, Pismo Kugelmanu — Izbrana dela Marxa in Engelsa, knj. II, str. 452.) Zgodovinsko se spreminja oblika, v kateri se ta zakon uveljavlja in izvaja. Znanstveno reguliranje proizvodnje je oblika zakona sorazmerne delitve dela, oblika, ki ustreza komunističnemu načinu proizvodnje. To je neposredna oblika tega zakona. Tudi samo je zakon, ker je postalo nujno, zakonito, da se zakon sorazmerne delitve družbenega dela uveljavlja in izvaja neposredno.

S planiranjem se vnaprej razdeljuje družbeno delo na razne vrste proizvodnje. Posamezna dela veljajo neposredno kot družbeno delo, njegov del. To so neposredno, a ne več po ovinkih s potrditvijo kot vrednosti na tržišču — kakor je to bilo v blagovni proizvodnji. Individualna dela se v komunizmu od samega začetka uveljavljajo kot členi družbenega dela. Družba torej skupno in po enem planu razporeja svoj sklad delovnega časa v materialni proizvodnji. »Končno, zamislimo si... združenje svobodnih ljudi, ki delajo z družbenimi proizvajalnimi sredstvi in trošijo svoje številne individualne delovne sile samozavestno kot eno družbeno delovno silo.« (Marx, Kapital I, str. 42—45.) Delovni čas ima torej popolnoma določeno vlogo v skupni družbeni ekonomiji. Njegovo razporejanje po družbenem planu uravnava pravilno sorazmerje različnih funkcij dela do različnih potreb. (Marx, Kapital I, str. 42—45.)

Planska razdelitev dela na razne vrste proizvodnje mora v komunizmu izhajati iz spoznanih zakonitosti razširjene reprodukcije. Te je razložil Marx v drugem zvezku Kapitala. Te zakonitosti imajo splošno veljavnost za vsak družbeni red, če ne upoštevamo blagovno denarnega prometa kot oblike razdelitve družbenega proizvoda. Te zakonitosti niso nič drugega kakor znanstveno razčlenjeno in razporejeno družbeno delo, to je objektivno pojasnjen in uporabljen zakon sorazmerne razdelitve dela s stališča preproste in razširjene reprodukcije družbenega bogastva.

V komunizmu se planira proizvodnja družbenega bogastva v neposredni obliki kot vsota uporabnih vrednosti. Te uporabne vrednosti morajo v svoji skupni množini kot družbeni proizvod po svoji naravi pomeniti tako proizvajalno sredstvo kakor tudi sredstva, ki lahko služijo za pravo potrošnjo. Med osnovnimi množinami proizvodov pa je potrebno določeno sorazmerje, prav tako tudi znotraj vsakega izmed njih. To je pogoj razširjene reprodukcije. Ni pa vrsta dejavnosti proizvajalcev tista, ki odloča naravo uporabnih vrednosti, temveč vrsta strojnega sistema proizvodnje. Vsi proizvajalci namreč opravljajo enako delo; reagirajo na signale (ali druge) znake raznih kontrolnih naprav, ki nadzirajo avtomatizirani proizvodni proces. Delo proizvajalcev se omejuje na nadziranje in to šele na drugi ali tretji stopnji. Vsa »konkretnost« njihovega dela se omejuje na trošenje možganov, živcev in nekoliko mišic za občasno premikanje kakšnih vzvodov ali pritiska na kakšen gumb. In v tem so vsi enaki, z drugimi besedami: konkretne delovnih oblik ni več v obliki in smeri dejavnosti živega dela, temveč v funkcioniranju in operacijah sistema strojev delavnic. Konkretna razlika je v njihovih operacijah.

Glede na to okolnost postane — bolj kakor kdaj koli — v komunizmu odločilno, kakšna je materialna konkretne, kakšne so lastnosti delovnih strojev in njihovo medsebojno razmerje v skupni množini delovnih sredstev. Za proizvajalce te dobe vsekakor ne bo tehnična težava preusmeriti neki strojni sistem proizvodnje k izdelavi drugih uporabnih vrednosti. Nižja ali višja stopnja univerzalnosti delovnih strojev bo imela tu svojo vlogo. Ostal pa bo zakon — da bodo združeni svobodni proizvajalci po planu trošili svojo skupno delovno silo in uravnali dejansko razmerje med strojnimi mehanizmi proizvodnje, obseg vsake vrste strojnega mehanizma v skupni množini, ki jo nadzira živo človeško delo.

»Kakor se mora divjak boriti z naravo, da bi zadovoljil svoje potrebe, da bi vzdržal in reproduciral svoje življenje, tako mora delati to tudi civilizirani človek, v vseh družbenih oblikah in v vseh mogočih načinih proizvodnje. Z njegovim razvojem se razširja to gospodarstvo naravne nujnosti, ker se povečujejo potrebe; hkrati se povečujejo tudi proizvajalne sile, ki te potrebe zadovoljujejo. Na tem področju je svoboda lahko samo v tem, da združeni človek, združeni proizvajalci, racionalno uredijo svoj promet materije z naravo, da ga spravijo pod svoje skupno nadzorstvo (komunizem — Lj. M.), namesto da bi on z njimi gospodaril kot neka slepa sila (kapitalizem — Lj. M.); da ga opravljajo z najmanjšo potrošnjo delovne sile in v razmerah, ki so najdojstnejše in najbolj aдекватne njegovi človeški naravi.« (Marx, Kapital III, str. 710—711, izd. »Kulture« — vse podčrtal Lj. M.)

Sodobna družbena preobrazba poraja v mnogih državah tako skupnost svobodnih družbenih proizvajalcev. Ta že začenja postajati stvarnost. Naši družbeni odnosi že močno posebejajo njene osnovne črte. Črte socialistične — resnično človeške družbe.

(KONEC)

V TEJ STEVILKI OBJAVLJAMO:

Odbornik ljudskega odbora; Bistvene spremembe (Novi momenti v razvoju našega gospodarstva); Operacije v kmetijski proizvodnji; Kako so zagotovljena sredstva za jesensko setev; Zunanja trgovina (januar-avgust); Pomorski promet; Med dvema volitvama v ljudske odbore (gospodarstvo od 1952 do 1957); Kako se bo razdeljeval dohodek podjetij; Izkušnje iz izvajanja uredbe o razdelitvi skupnega dohodka; Za izobrazbo kadrov v Beogradu skoraj milijardo din; Delo Zavoda za pospeševanje gospodinjstva na Hrvaškem; Z razstave »Družina in gospodinjstvo«; Perspektivni plan kmetijskega razvoja v sremskomitroviškem okraju; Osiješki okraj bo vložil največ v kmetijstvo; Delavci, ki stanujejo izven kraja, v katerem delajo;

Sodelovanje kolektiva »Oktobarske slobode« pri upravljanju in družbenem življenju; Pismo predsedstva CS ZSJ sindikalnim organizacijam; Delo sekcij žensk zadrug na Hrvaškem; Priprave za odkup koroze; V karlovaškem okraju so začeli sklepati pogodbe za jesensko setev; Slavonki Brod: zadruga jamčijo za visoke pridelke na tri tisoč oralih; Prej zapuščeno zemljišče — letos rekordni pridelek; Poslovnik delavskega sveta; Gospodarske tožbe in pravica do povračila taks;

Predlaganje kandidatov za odbornike ljudskih odborov; Potrjevanje in razglašanje kandidatur; Sklad obratnih sredstev gospodarskih organizacij.

KNJIGE IN ČASOPISI — TEČAJ POLITIČNE EKONOMIJE.

Uredniški odbor

NIKOLA BALOG, TONE VRATUŠA, TODOR VUJASINOVIĆ, DANILO VUKOVIĆ, DUSAN VUKOVIĆ, KIRO GLIGOROV, ASER DELEON, MILUN IVANOVIĆ, PETAR IVICEVIĆ, JOVAN MARINOVIC, LJUBISAV MARKOVIĆ, NIKOLA MILJANIĆ, MITRA MITROVIĆ, ANTE NOVAK, VOJIN POPOVIĆ, ZDENKO HAS, NIKOLA ČOBELIĆ, RAJKO SKALJAK;

Predsednik uredniškega odbora: KIRO GLIGOROV

Glavni in odgovorni urednik: RAJKO SKALJAK

Uredniški odbor za Slovenijo: JOZE CIGLER, IVO KLEMENČIĆ, VIKTOR KOTNIK, TINE LAH, SVE-TOZAR POLIČ, FRANCE POTISEK, DANE ROBIDA, MILE SMOLINSKY

Predsednik uredniškega odbora za Slovenijo: DANE ROBIDA